

RAFAŁ BAUM

KRYTERIA OCENY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W GOSPODARSTWACH ROLNYCH

*Z Katedry Ekonomiki Gospodarki Żywnościowej
Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu*

ABSTRACT. The conception of durable and sustainable development has been created on the ground of the crisis in the European agriculture. The construction of the tools and models for the estimation of farms sustainable development level is necessary in foreseeable future in Poland. The mythological trial of systematization of the principal indicators groups on this estimation is presented in this paper.

Key words: sustainable development, farm, ecology v. economy

Wstęp – rozwój koncepcji zrównoważonego rozwoju

Zrównoważony rozwój gospodarki to łączenie celów z zakresu ochrony środowiska i ekonomii. Początki tej koncepcji sięgają przełomu lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. W 1969 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ podjęło inicjatywę opracowania Raportu o stanie świata. Stanowił on przełomowe wydarzenie (**Radziejowski 1996, Runowski 2000**). Od tego momentu zagadnienia ochrony środowiska są coraz częściej głównym tematem spotkań naukowców i przedmiotem zainteresowania polityków. Na zorganizowanej w 1972 roku, w Sztokholmie, konferencji pt. „Środowisko życia człowieka” po raz pierwszy użyto terminu „ekorozwój”. Niebezpieczeństwa wynikające z trendów rozwojowych na Ziemi omawiały raporty Klubu Rzymskiego: „Granice wzrostu” (1968) oraz „Ludność w punkcie zwrotnym” (1977). W 1987 roku Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju, pod przewodnictwem Gro Harlem Brundtland, ogłosiła raport pt. „Nasza Wspólna Przyszłość”, w którym przedstawiono najczęściej przytaczaną definicję trwałego i zrównoważonego rozwoju (ang. *sustainable development*), określając go jako „rozwój, który zaspokaja potrzeby obecne, nie pozbawiając przyszłych pokoleń możliwości zaspokajania ich potrzeb”. Zasady trwałego rozwoju i zakres działań zmierzających do jego uzyskania naszkicowano podczas Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój” w Rio de Janeiro w czerwcu 1992 roku

(„Szczyt Ziemi”), którego rezultatem były m.in.: Deklaracja z Rio w sprawie środowiska i rozwoju, Deklaracja o ochronie lasów, Ramowa konwencja ONZ w sprawie ochrony klimatu, Konwencja o bioróżnorodności czy wreszcie Globalny Program Działań Agenda 21 – ogólnoświatowe porozumienie podpisane przez 179 państw (**Brundtland** 1991, **Ryszkowski** 1998, **Klepcki** 2000, **Kundzewicz** 2001). Zobowiązania do realizacji zrównoważonego rozwoju zostały w pełni potwierdzone na Szczycie Rio+10, oficjalnie zwanym Światowym Szczytem na temat Zrównoważonego Rozwoju, który miał miejsce w Johannesburgu, w Republice Afryki Południowej, na przełomie sierpnia i września 2002 roku.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju trafiła na podatny grunt również w Polsce. W 1991 roku Sejm RP przyjął Politykę Ekologiczną Państwa, która określiła cele i kierunki działania na rzecz poprawy stanu środowiska. Był to pierwszy tego typu strategiczny i kompleksowy program działania w kraju i jeden z pierwszych w Europie (posługiowano się terminem ekorozwoju – pojęciowo zbliżonym do definicji zrównoważonego rozwoju). Dokument ten wprowadzał nas do grona państw, które za podstawę postępu i dalszego rozwoju społecznego oraz gospodarczego uznały ideę trwałego i zrównoważonego rozwoju. Konieczność stosowania się do jej wymagań potwierdziła – w art. 5 – nowa Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, przyjęta przez Zgromadzenie Narodowe w 1997 roku. Następnym ważnym krokiem było prawne zdefiniowanie pojęcia ZR w ustawie z 27 kwietnia 2001 roku: Prawo Ochrony Środowiska (art. 3, ust. 50). Ustawa ta określa zasady ochrony środowiska oraz warunki korzystania z jego zasobów, z uwzględnieniem wymagań zrównoważonego rozwoju (**Agenda 21 w Polsce** 2002).

Analizując stosowaną w Polsce terminologię, należy stwierdzić, że pojęcie zrównoważonego rozwoju stosowane jest zamiennie z pojęciem ekorozwoju, trwałego rozwoju, rozwoju samopodtrzymującego się czy nawet rozwoju wspomaganego (**Burchard-Dziubińska** 1998). Pochodzenie tych określeń wywodzi się od angielskiego terminu *sustainable development* i pochodzi od czasownika *to sustain* (łac. *sustinere*), oznaczającego: wspierać, dźwigać, utrzymywać przy życiu bądź w ruchu, podtrzymywać, przetrzymać, nie przerywać.

Istotą, a jednocześnie warunkiem powodzenia idei, jest działanie kompleksowe. Wypracowanie koncepcji trwałego i zrównoważonego rozwoju w skali makro powinno polegać na wyznaczeniu kierunku i określeniu czynników warunkujących proces zmian, w którym eksploatacja zasobów, kierunki inwestowania, kierunki postępu technicznego i zmiany instytucjonalne pozostają w harmonii i zachowują (również na przyszłość) możliwość zaspokajania ludzkich potrzeb i aspiracji (**Brundtland** 1991).

W rolnictwie działania zmierzające do ochrony środowiska naturalnego, jak również służące zintegrowanej i zrównoważonej restrukturyzacji obszarów wiejskich można sprowadzić do rozstrzygnięcia problemów związanych z zapewnieniem trwałego i możliwie bezkolizyjnego wypełniania przez obszary rolnicze wielorakich funkcji, szczególnie (**Mizgajski** 1998, **Fotyma** i **Kuś** 2000):

- 1) produkcji żywności o określonej jakości i ilości,
- 2) zapewnienia odpowiedniego standardu życia dla mieszkańców wsi (infrastruktura techniczna, zapewnienie pracy i godziwych dochodów),
- 3) ochrony środowiska przyrodniczego (ochrona gleby, wód, powietrza, utrzymanie stabilności i różnorodności ekosystemów – tzw. bioróżnorodność),
- 4) utrzymania i rozwijania walorów estetycznych i rekreacyjnych terenów wiejskich (rola krajobrazu),

5) zapewnienia zdrowia i komfortu ludzi i zwierząt (bezpieczeństwo zdrowotne rolników oraz konsumentów, jak również tzw. dobrostan zwierząt gospodarskich).

Wspomniane funkcje muszą być przestrzegane jako wzajemnie się uzupełniające a nie wykluczające, powinny więc być realizowane w atmosferze wzajemnej integracji (**Adamowicz 2000**).

Od kilku lat w UE trwają badania nad usystematyzowaniem (parametryzacją) rolnictwa spełniającego wyżej wymienioną hierarchię celów zrównoważonego rozwoju. Przykładem mogą być prace Akcji COST powołanej w latach 1993-98 przez Komisję Europejską w celu opracowanie systemu tzw. integrowanej produkcji w skali gospodarstwa. Prace zakończyły się wypracowaniem modeli (prototypów) gospodarstw, które osiągnęły cele założone dla tego typu produkcji rolniczej. W toku badań dużym problemem okazał się dobór i ocena parametrów integrowanego systemu produkcji rolnej (**Vereijken 1997**).

W Polsce, mimo iż takie próby były podejmowane, nie stworzono dotychczas kompleksowej listy parametrów (atrybutów, wyznaczników) rolnictwa integrowanego i nie opracowano dla nich oczekiwanych przedziałów wartości. Nie udało się również zorganizowanie modelowej grupy gospodarstw (**Fotyma i Kuś 2000**).

Celem niniejszej pracy jest próba systematyzacji i zdefiniowania kryteriów oceny stopnia zrównoważenia produkcji w gospodarstwach rolnych. Autor określa podstawowe grupy parametrów i cele szczegółowe, które powinny być brane pod uwagę. Praca przedstawia wstępne wyniki badań nad ustaleniem indykatorów zrównoważonego rozwoju i na tym etapie rozważań, w założeniu autora, ma służyć głównie przybliżeniu problematyki i wywołaniu dyskusji na temat projektowania gospodarstw ukierunkowanych na zrównoważony rozwój. Problematyka jest ważna – w raporcie Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju, Agenda 21 (rozdz. 40), zaleca się ustalenie wskaźników trwałego rozwoju, by umożliwić podejmowanie decyzji i kontrolować ich zgodność z zasadą trwałego rozwoju.

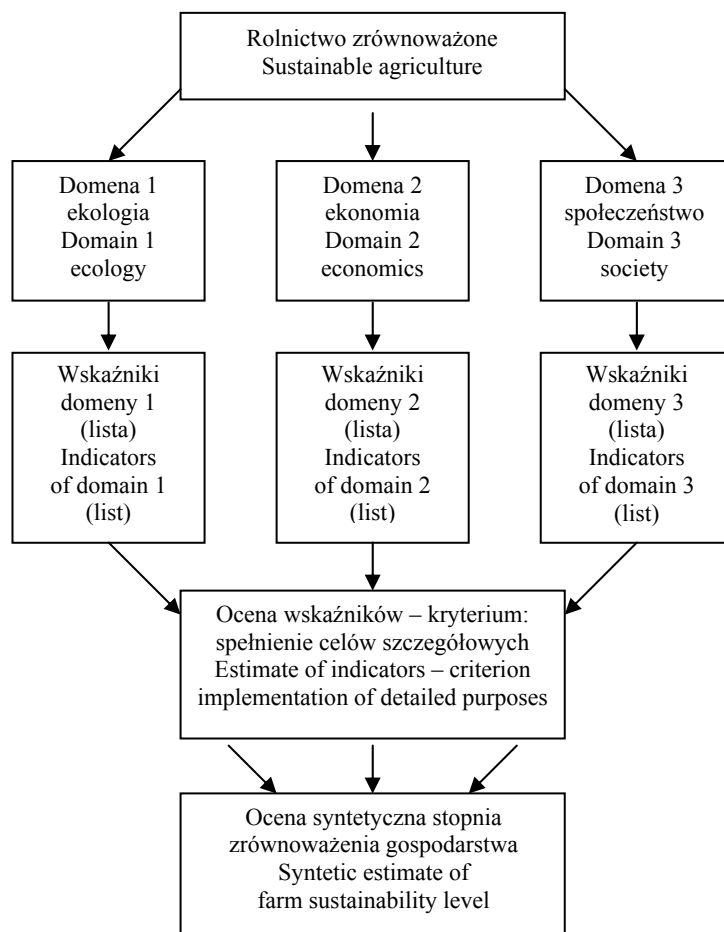
Metoda – problem zdefiniowania oceny

W celu prawidłowego ujęcia metodycznego oceny zrównoważonego rozwoju gospodarstw rolnych, już na wstępnym etapie badań, trzeba określić:

- 1) jakie kryteria ma do spełnienia rolnictwo zrównoważone,
- 2) jak dobierać parametry,
- 3) kto będzie adresatem oceny,
- 4) kto będzie oceniał.

Aby prawidłowo zdefiniować, z ogólnego punktu widzenia, rolnictwo zrównoważone, konieczne jest jego holistyczne postrzeganie – w kategoriach systemu biologiczno-technicznego i społecznego, składającego się z wielu powiązanych wzajemnie elementów i wykraczającego poza granice pojedynczego gospodarstwa (relacje z szeroko rozumianym otoczeniem). Ponadto rolnictwo jest tylko jednym z miejsc realizacji całościowej koncepcji zrównoważonego rozwoju (gminy, regionu, kraju). Klasycznie, rolnictwo zrównoważone jest definiowane jako rolnictwo, które jest (**Adamowicz 2000**):

– zrównoważone (trwale) ekonomicznie – czyli winno produkować w wystarczającej ilości, przy akceptowalnej jakości i przy dobrej wydajności,

Ryc. 1. Schemat metodyczny etapów oceny zrównoważonego rozwoju gospodarstwa rolnego (opr. wł.)

Fig. 1. The schema of the farm sustainable development evaluation stages (own description)

– zrównoważone (trwałe) ekologicznie – czyli nie tylko nie powinno zanieczyszczać środowiska, ale również waloryzować zasoby naturalne,

– zrównoważone (trwałe) społecznie – czyli musi zapewnić odpowiednie warunki ludności wiejskiej, zarówno w aspekcie poziomu dochodów, jak i jej statusu społecznego oraz miejsca we współczesnych społeczeństwach.

Reasumując, już w założeniach ocena musi uwzględniać trzy łady (domeny): ekologiczny, społeczny i ekonomiczny. Niektórzy badacze wyodrębniają dodatkowo wymiar etyczny i terytorialny (Mouchet 1998).

W obrębie trzech w/w domen zrównoważonego rozwoju należy wyznaczyć cele szczegółowe, które muszą być spełnione, aby gospodarstwo uznać za zrównoważone. Ocena spełnienia kryterium celów szczegółowych zaś wymaga doboru określonej liczby indykatów (wskaźników) oraz wyznaczenia dla nich norm (przedziałów) wartości.

Z dotychczasowych rozważań i badań autora (**Baum 2000, Baum i Majchrzycki 2000, Baum i in. 2001, Wielicki i in. 2001, Baum 2002**) rodzi się wniosek, że cele szczegółowe (ich lista oczywiście nie jest zamknięta) przez pryzmat, których należałoby przeprowadzać ocenę, to:

- 1) ochrona i zarządzanie zasobami wodnymi,
- 2) ochrona gleb,
- 3) ochrona powietrza,
- 4) zarządzanie zasobami nieodnawialnymi,
- 5) ochrona i zarządzanie krajobrazem,
- 6) ochrona i zarządzanie bioróżnorodnością,
- 7) jakość życia rolnika i jego rodziny,
- 8) dobrostan zwierząt inwentarskich,
- 9) etyka,
- 10) jakość produktów,
- 11) rentowność gospodarstwa,
- 12) świadomość społeczna,
- 13) przystosowanie techniczne,
- 14) zatrudnienie,
- 15) koherentność trzech domen.

Złożoność problemu rolnictwa zrównoważonego (wzajemne przenikanie się oraz spójność obszarów i celów) sprawia, że ustalony indykator (wskaźnik) powinien spełniać więcej celów szczegółowych jednocześnie. Na przykład jeśli w obszarze (domenie) ekologia ustalimy indykator: „stosowanie pestycydów” (które jak wiadomo w systemach rolnictwa integrowanego powinno być ograniczone do niezbędnego minimum), nie wchodząc w tej chwili w ustalenie sposobu i skali oceny tego wskaźnika, jego oszacowanie będzie polegało na pewno na zanalizowaniu, w jakim stopniu spełnia on cele 1, 2, 3, 6, 7, 10, 11 i 15 z powyżej przedstawionej listy. Ogólny schemat postępowania w trakcie oceny przedstawia rycina 1.

Dyskusja

Jak wynika z przedstawionego powyżej schematu, parametryzacja celów rolnictwa zrównoważonego (integrowanej produkcji rolnej) jest znacznie trudniejsza niż podobna parametryzacja przeprowadzana dla rolnictwa konwencjonalnego (intensywnego), gdzie zasadniczym kryterium jest kryterium ekonomiczne (efektywność ekonomiczna – wydajność, zysk, rentowność, itp.). Parametryzacja taka może być dokonana w sposób ilościowy z podaniem bezwzględnych wartości indykatorów (**Vereijken 1997**) lub w sposób ilościowo-jakościowy z podaniem względnych wartości wskaźników w skali punktowej (**Bockstaller i in. 1997**). Z dotychczas przeprowadzonych badań wynika (**Baum 2000, Baum i Majchrzycki 2000, Baum i in. 2001, Wielicki i in. 2001, Baum 2002**), że lista i hierarchia wskaźników musi uwzględniać specyfikę warunków siedliskowych i ekonomiczno-organizacyjnych rolnictwa w ujęciu regionalnym, co stanowi dodatkową trudność przy parametryzacji. Doświadczenia zachodnie wskazują, że wyznaczenie parametrów ilościowych wymaga kosztownych pomiarów i analiz. Często są one mało zrozumiałe dla rolnika, który musi podejmować decyzje i ponosić ich konse-

kwencji (**Fotyma i Kuś 2000**). W praktyce, zdaniem autora, lepiej odbierane będą metody opierane na tzw. wskaźnikach agroekologicznych (**Bockstaller i in. 1997, Mouchet 1998**). Ich atutem jest to, że mogą być wyznaczane na podstawie powszechnie dostępnych danych i że wyraża się je w jednostkach względnych w dobranych odpowiednio skalach (np. 1-10).

Kolejnym, chyba najtrudniejszym, etapem, po wyznaczeniu celów szczegółowych i dokonaniu ich parametryzacji, jest całościowe ujęcie problemu – syntetyczna ocena gospodarstwa. Jak wynika z ryc. 1, zakłada się trzy główne grupy parametrów, a w obrębie każdej grupy od kilku do kilkunastu (lub nawet kilkudziesięciu) wskaźników zdefiniowanych pod kątem metodyki ich wyznaczania. Jak już stwierdzono wcześniej, a czego dowodzą również badania innych autorów (**Fotyma i Kuś 2000**), opis gospodarstwa za pomocą szeregu, nie zawsze powiązanych między sobą, parametrów ma charakter typowo redukcjonistyczny i kłóci się z ideą zrównoważonego gospodarowania, wymagającą podejścia całościowego (holistycznego). Podstawowym warunkiem opisu holistycznego jest wyrażenie wszystkich parametrów w tych samych jednostkach, zarówno ilościowych, jak i jakościowych. Można tego dokonać za pomocą procedur normalizacyjnych, przekształcając liczbowe lub opisowe wartości parametrów w jednostki niemianowane mieszczące się w obrębie z góry założonej skali. Ostatnim krokiem po normalizacji parametrów jest ich integracja w postaci jednego wskaźnika (ewentualnie trzech) pozwalającego na kompleksową ocenę danego gospodarstwa pod względem stopnia realizacji zrównoważonego sposobu gospodarowania.

Adresatem oceny mogą i powinni być autorzy zmian i rozwoju terenów wiejskich. Osoby i instytucje uczestniczące i kreujące ten proces są odpowiedzialne za ekonomiczne i socjalne uwarunkowania rozwoju danej gminy, powiatu czy regionu. Potrzeba oceny tego typu jest więc potrzebą społeczną. Obserwacje ewolucji rolnictwa krajów UE dowodzą, że zachodzi coraz ściślejsza integracja celów środowiskowych we Wspólnej Polityce Rolnej, której za kilka lat podporządkowane będzie polskie rolnictwo.

Od stopnia złożoności opracowanej metody i adresata z kolei zależeć będzie, kto będzie mógł przeprowadzać ocenę: czy wyspecjalizowany ankieter (ekspert), czy przedstawiciel administracji (samorząd lokalny), czy wreszcie rolnik lub jego doradca.

Wymiar diagnostyczny może być więc zróżnicowany: od samooceny rolnika (uświadomienie ekologiczne, umiejscowienie swojego gospodarstwa na tle innych), poprzez funkcje dydaktyczne (problem metodyczny – np. dla studentów, doradców), funkcje publiczne (zachowanie atrybutów środowiskowych-programy rozwoju gmin) po uwarunkowanie otrzymania bezpośrednich dopłat kompensacyjnych włącznie.

Podsumowanie

W wysokorozwiniętych gospodarczo krajach UE wdrażany jest etap tzw. zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Równie ważne i równorzędnie traktowane są przez politykę gospodarczą problemy ekonomiczne, społeczne i środowiskowe (ekologiczne). Ocena zrównoważenia gospodarstwa rolnego w jego miejscu położenia jest dzisiaj niezbędna, w szczególności jako odpowiedź na zapotrzebowanie praktyki rolniczej, ekonomicznej i społecznej. Jest oczywiste, że kompleksowa a zarazem

syntetyczna metoda oceny znajdzie zastosowanie przy wykorzystaniu funduszy publicznych i będzie stanowił podstawę do negocjacji przedmiotowych, tematycznie związanych z rolnictwem i rozwojem terenów wiejskich.

Kluczowe kwestie (do rozwiązania) w ocenie to:

1) klarowna definicja rolnictwa zrównoważonego,
2) konstrukcja narzędzi diagnostycznych (problemy metodyczne), największą trudność stanowi:

- dobór parametrów (ich ilość, wzajemne relacje, itp.),
- normalizacja wskaźników (skala-problem z ustaleniem minimalnych i maksymalnych progów, kwestia obiektywności w stopniowaniu oceny, przejście z pomiaru wskaźnikowego na ocenę syntetyczną, itp.).

Przedstawione w pracy rozważania, oparte na własnych badaniach oraz na wynikach badawczych innych autorów dotyczących omawianej problematyki, z pewnością nie wyczerpują złożonego zagadnienia, jakim jest ocena zrównoważenia gospodarstw rolniczych. W artykule podjęto się jedynie uporządkowania i uzupełnienia określonego obszaru wiedzy naukowej – stworzenia platformy do dalszych studiów nad zasadami i celami rolnictwa zrównoważonego, oceną parametrów integrowanego systemu produkcji rolnej i modelami gospodarstw ukierunkowanych na zrównoważony rozwój

Literatura

- Adamowicz M.** (2000): Rola polityki agrarnej w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich. *Rocz. Nauk. SERiA 2*, 1: 69-81.
- Agenda 21.** United Nations. www.un.org/
- Agenda 21 w Polsce. 10 lat po Rio 1992-2002** (2002): Raport. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska. Warszawa: 10-12.
- Baum R.** (2000): Przesłanki zrównoważonego rozwoju gospodarstw rolnych. *Rocz. Nauk. SERiA 2*, 5: 42-47.
- Baum R., Majchrzycki D.** (2000): Kierunki rozwoju rolnictwa w perspektywie przystąpienia do Unii Europejskiej. W: *Mat. Konf. Agrobiznes a rozwój wsi i rolnictwa w warunkach przygotowań do przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*. Wrocław-Lądek Zdrój 11-13.07.2000. Pr. Nauk. 865. Wyd. AE, Wrocław: 9-17.
- Baum R., Wajszczuk K., Majchrzycki D., Pepliński B.** (2001): Perspektywy dla zrównoważonego rozwoju rolnictwa w Wielkopolsce. W: *Mat. Konf. Agrobiznes 2001. Rola agrobiznesu w kształtowaniu jakości życia*. Wrocław-Wałbrzych 10-12.07.2001. Pr. Nauk. 901. Wyd. AE, Wrocław: 37-45.
- Baum R.** (2002): Typ gospodarstwa a stopień zrównoważenia ekonomicznego. *Rocz. Nauk. SERiA 4*, 5: 13-17.
- Bockstaller C., Girardin P., van der Werf H.M.G.** (1997): Use of agro-ecological indicators for the evaluation of farming systems. *Perspectives for Agronomy, Developments in Crop Science 25*. Elsevier, Amsterdam: 329-338.
- Brundtland G.H.** (1991): *Nasza wspólna przyszłość*. PWE, Warszawa: 71.
- Burchard-Dziubińska M.** (1998): *Ekologiczne i ekonomiczne aspekty restrukturyzacji przemysłu*. Wyd. Ekonomii i Środowiska, Białystok: 17.
- Fotyła M., Kuś J.** (2000): Zrównoważony rozwój gospodarstwa rolnego. *Pamiętnik Puławski*. W: *Mater. Konf. Gospodarowanie w rolnictwie zrównoważonym u progu XXI wieku*. IUNG: 101-116.
- Klepaczki B.** (2000): Zrównoważony rozwój terenów wiejskich – wybrane aspekty teoretyczne. *Rocz. Nauk. SERiA 2*, 1: 8-13.

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej** z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 97.78.483, sprost. Dz.U. 01.28.319.
- Kundzewicz Z. W.** (2001): W trosce o naszą wspólną przyszłość. *Przegl. Kom.* 4, 115: 44-45.
- Mizgajski A.** (1998): Główne problemy ochrony środowiska na terenach wiejskich w województwie poznańskim. *Przegl. Kom.* 7: 23.
- Mouchet Ch.** (1998): Evaluer pour evoluer. L'exploitation agricole et la durabilité. Colloque FADEAR: L'Agriculture paysanne en marche. Rambouillet 8-9.12.1998.
- Prawo ochrony środowiska.** Ustawa z 27.04.2001 r. Dz.U. 01.62.627.
- Radziejowski J.** (1996): Światowe trendy w ochronie i korzystaniu ze środowiska. W: Ochrona i zrównoważony rozwój środowiska wiejskiego. Red. T. Brandyk, P. Hewelke. Wyd. SGGW, Warszawa: 21.
- Runowski H.** (2000) Zrównoważony rozwój gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych. *Rocz. Nauk. SERiA* 2, 1: 94-102.
- Ryszkowski L.** (1998): Zasady ochrony środowiska przyrodniczego. *Przegl. Kom.* 7, 9: 20-22.
- Vereijken P.** (1997): A methodical way of prototyping integrated and ecological arable farming systems (I/EAFS) in interaction with pilot farms. *Perspectives for Agronomy, Developments in Crop Science* 25. Elsevier, Amsterdam: 239-308.
- Wielicki W., Baum R., Wajszczyk K., Pepliński B.** (2001): Metoda oceny stopnia zrównoważenia ekonomicznego gospodarstw rolniczych. *Probl. Inż. Roln.* 4, 34: 73-80.
- Wielicki W., Baum R., Wajszczyk K., Pepliński B.** (2001): Analiza stopnia zrównoważenia ekonomicznego rozwojowych gospodarstw rolniczych. *Probl. Inż. Roln.* 4, 34: 81-88.

THE CRITERIA OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT EVALUATION IN FARMS

S u m m a r y

The experiences of EU countries prove that the development in agriculture, based on production intensification, brings a positive effects, gives a number of negative impacts (over-production, threats for the natural environment, worse quality of products). A lot of modifications in Common Agricultural Policy (CAP) follow the extensification of agricultural production and the construction of economical system stimulated the non-destroyed technologies for environment. The detailed directives on this focus must be definite on large systematical conception of environmental protection and social development. This is a conception of durable and sustainable development. In the paper the sustainable development in historical view and theoretical aspects (conception, definition and aims of sustainable) was presented. In the research on this problem, construction of the tools and models for the estimation of farms sustainable development level is necessary – the paper presents mythological trial of systematization of the principal indicators groups on this estimation.